

Таблица 2

Себестоимость 1 центнера продукции сельского хозяйства, (грн.)*

Продукция сельского хозяйства	Украина			Харьковская область		
	1998 г.	1999 г.	2000 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Зерновые (без кукурузы)	14,29	17,03	24,82	13,34	15,02	22,66
Кукуруза	17,67	23,11	22,45	24,22	14,2	26,63
Сахарная свекла	8,02	9,55	10,32	9,2	9,17	9,48
Подсолнечник	24,68	29	30,79	22,46	27,13	27,75
Картофель	32,67	62,35	42,44	67,26	94,7	53,41
Говядина	556,1	520,37	587,07	681,28	667,16	650,24
Свинина	570,24	641,48	627,92	383,27	1160,44	630,46
Молоко	56,05	59,08	58,64	61,46	62,52	61,57
Яйца, тыс. шт.	121,13	134,9	163,49	236,73	227,52	182,35

* Таблица составлена по данным годовых отчетов.

Анализируя структуру затрат на производство сельскохозяйственной продукции растениеводства по сельскохозяйственным предприятиям Харьковской области в 1990 г. и 2000 г. (табл. 3), мы видим, что оплата труда от уровня 1990 г. составила всего 47,8%. Значительно возросли затраты на нефтепродукты (в 3,4 раза), на электроэнергию — в 2,3 раза, на топливо — в 4 раза.

Минеральные удобрения в структуре затрат в 1990 г. занимали 27,2%, а в 2000 г. всего — 6,6%. А как нужны хозяйствам (фермерам) удобрения, без них нет высоких урожаев! Но купить их в достаточном количестве не могут, так как отсутствуют денежные средства, да и цены очень высокие.

Таблица 3

Структура затрат, % *

Затраты	1990 г.	2000 г.
Оплата труда	31,6	15,1
Мин. удобрения	27,2	6,6
Нефтепродукты	10	34
Электричество	1,2	2,7
Топливо	0,7	2,8
Запчасти	10,3	13,1

* Таблица рассчитана по данным годовых отчетов Харьковской области

Необходимо отметить, что в Украине на 1 гектар обрабатываемой площади земли расходуется в 3 – 4 раза больше горючего, чем в развитых странах. Вот где резерв снижения затрат! Но нужны новые машины и технологии. Необходимо использовать технику МТС.

Диспаритет цен существует десятилетиями. Президент Украины Л. Кучма в своем выступлении

отметил, что "головний насос, який відкачує кошти з села, — ціновий диспаритет" [3]. Его полностью, видимо, ликвидировать нельзя, но смягчать (сокращать) можно и нужно.

Цены связаны с затратами (себестоимостью), которые необходимо сокращать и в промышленности, и в сельском хозяйстве за счет повышения эффективности производства. В сельском хозяйстве надо лучше использовать землю. Главное — следует увеличивать объемы продукции.

Цены на промышленную продукцию государство должно регулировать через снижение затрат на производство и ресурсы. В течение пяти лет их можно снизить в 1,5 – 2 раза.

Кроме того, нужно, чтобы "работала" конкуренция, а для этого необходимо создать инфраструктуру поставки селу разнообразной (одного вида не менее 3 – 5 наименований) техники, чтобы цены формировались под влиянием спроса и предложения.

Литература: 1. Гош О. Об'єктивні засади ціноутворення в постсоціалістичній Україні. //Економіка України. — 2001. — №1. — С. 54. 2. Пасхвер Б. Цінова ситуація і цінова політика в агросфері. //Економіка України. — 2002. — №1. — С. 59. 3. Люди повинні бути господарями на своїй землі. Виступ Президента України Л. Кучми на всеукраїнських зборах селян 9.02.1999 р. //Урядовий кур'єр. — 11 лютого 1999 р. — С. 2 – 3.

Стаття поступила до редакції
8.10.2002 р.

УДК 338.33

Попова С.М.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Показана нестабільність розвитку економіки України з 1991 по 2001 р. і проведено огляд передумов диверсифікації. Розглянуто питання диверсифікації економічної діяльності підприємства, а також мотиви диверсифікаційної політики.

Запропоновано визначення диверсифікації економічної діяльності, яка необхідна для відсталих підприємств.

Результати роботи можуть застосовуватись підприємствами, які працюють в умовах кризи.

Ситуація, що склалася за останні роки в економіці України, характеризується нестабільністю проведення економічних реформ у країні, недоско-

налістю податкової системи, негативним впливом державного регулювання на господарську діяльність організацій і компаній. В існуючих умовах амортизаційної політики держави теоретично неможливо було забезпечити один із принципів, затверджений національними стандартами, — принцип неперервності, який передбачає, що діяльність підприємств буде продовжуватися і далі [1; 31].

На сьогоднішній день спад виробництва призвів до того, що виробничі потужності промислових підприємств виявилися незавантаженими. Устаткування в умовах науково-технічного прогресу значно застаріло й потребує оновлення. Фонди підприємств, за підрахунками економістів, на 90 відсотків зношені [2; 41].

Відносна доля коштів, що виділяються в державному бюджеті на фінансування народного господарства, постійно скорочується. Економлячи інвестиції, підприємства намагаються одержати обладнання подешевше, в межах необхідного мінімуму, потужність його повинна бути відповідною до передбачених обсягів переробки сировини чи виробництва продукції з урахуванням конкретних маркетингових досліджень ринків збуту. Сьогодні більшості підприємств України для оновлення виробничих потужностей та випуску конкурентоздатної продукції доводиться розраховувати лише виключно на власні ресурси. Адже завдяки економічній ситуації, що склалася в країні, банківські джерела кредитування розвитку обмежені, а доля іноземних інвестицій з огляду на несприятливий економічний клімат значно нижча, ніж в сусідніх країнах з перехідною економікою — таких, як Росія та Польща.

У більшості країн основним джерелом фінансування науково-технічного прогресу та інноваційних проектів є власні амортизаційні фонди. Однак, в Україні амортизаційна політика, як основне джерело інвестиційних проектів, не працює. До 1996 року амортизацію обчислювали лінійно, але від первісної вартості об'єкта, яка в умовах інфляції не відображала реальної ціни такого об'єкта. Для пом'якшення цього фактора держава проводила періодичні індексації балансової вартості основних фондів підприємств усіх форм власності, та, вони не покривали недоліків джерел інвестування. Слід також зазначити, що коефіцієнти індексації розроблялися поспішно й не враховували особливостей змін вартостей окремих груп основних фондів у різних галузях економіки. Для прикладу нагадаємо, що коли в 1972 році проводилась індексація на території Радянського Союзу, то їй передував дворічний аналіз оцінки фондів. В Україні ж (до 1996 року) індексації проводились практично щорічно, часу ж на проведення детального аналізу для обґрунтування коефіцієнтів не було. Крім того, майже при кожній

індексації держава вводила знижувальні коефіцієнти до норм амортизації, що зменшувало долю амортизаційних нагромаджень, які залишалися на підприємстві [3; 44].

Починаючи з 1 червня 1997 року (згідно з Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств"), були введені єдині норми амортизації, але базою нарахування амортизаційних відрахувань стала не первісна, а залишкова вартість окремих груп основних фондів [4; 67]. Тобто в цих умовах теоретично взагалі неможливо було накопичити інвестиційний резерв для відтворення основних фондів промислового виробництва. А з введенням в дію з 1 січня 2000 року нового плану рахунків стали діяти дві норми амортизаційних відрахувань: податкова та бухгалтерська. В умовах діючої амортизаційної політики кардинальні різниці між податковим та бухгалтерським обліком призводять до того, що значна частина амортизаційних відрахувань у фондомістких галузях вилучається у вигляді податку на прибуток [4; 68]. Тобто у випадку, коли амортизація в бухгалтерському обліку більша за амортизацію в податковому, різниця підлягає оподаткуванню в розмірі 30-ти відсотків. Тому для забезпечення неперервності діяльності основного виробництва промислових підприємств необхідні інші джерела фінансування капітальних вкладень, основним з яких є прибуток.

Отже, за період з 1991 по 2001 рік амортизація не забезпечила оновлення основних фондів за рахунок таких факторів:

- інфляції, що реально знижувала балансову вартість основних фондів, яка була базою для норм амортизації;

- офіційного встановлення державою знижувальних коефіцієнтів до норм амортизації;

- нелінійного методу нарахувань амортизації (від залишкової вартості) у податковому обліку;

- різниці норм амортизації в податковому та бухгалтерському обліках.

Тому для оновлення виробничих фондів підприємству необхідно шукати джерела фінансування за рахунок диверсифікації своєї діяльності, тобто створювати в своєму складі такі структури, які при меншій фондомісткості забезпечили б найбільш високу рентабельність по відношенню до основних фондів. Адже за рахунок диверсифікації економічної діяльності промислові підприємства повинні підтримувати принцип неперервності діяльності, про який говориться в національних стандартах.

Взагалі сам термін "диверсифікація" (від англ. diversification — різноматнітність, різносторонній розвиток) означає таке комбіноване управління, при якому досягається максимально можливе зниження ризику при збереженні максимально можливого

доходу. Гнучкість і маневреність, які одержує підприємство після успішно проведеної диверсифікації, зумовили той факт, що на сьогодні це найбільш поширена й успішна форма концентрації капіталу.

На жаль, в економічній літературі найбільш повно досліджене лише питання диверсифікації виробництва, яке зводиться до поняття розширеного асортименту випущеної продукції, зміни її видів та призначення. Це спостерігається і в практичній діяльності промислових підприємств. Так, наприклад, Харківський тракторний завод в результаті диверсифікації виробництва розробив конструкції тракторів практично для всіх видів сільськогосподарської діяльності. Але недостатнє розширення сфери продажу і лізингових схем забезпечення сільськогосподарських підприємств тракторами, фірмового обслуговування техніки, яка випускається, забезпечення її запчастинами та ін. призвело до того, що вперше за сімдесят років роботи підприємства завод зупинив випуск основної продукції.

Тому диверсифікація діяльності промислових підприємств є значущим, більш складним процесом та включає в себе не лише оновлення асортименту випущеної продукції, а й надання цілого ряду відповідних послуг, які традиційно відносяться до різних сфер суспільної діяльності (в тому числі торговельних, транспортних, фінансових, лізингових та ін.). Диверсифікація економічної діяльності стимулює прагнення фірм в умовах конкуренції зміцнити своє положення на ринку, своєчасно відреагувати на зміну економічної кон'юнктури, забезпечити ефективність свого функціонування.

На сьогоднішній день на підприємствах вітчизняної промисловості сформувалися різні передумови диверсифікаційної політики. Такими передумовами є нерівномірний розвиток галузей економіки, зниження норми прибутку в традиційному виробництві, низький рівень чи повна відсутність науково-технічного прогресу, недосконала система оподаткування, невідповідність структури виробництва структурі потреб ринку. Звідси виникають техніко-технологічні, економічні, фінансові, соціальні, стратегічні мотиви диверсифікаційної політики.

Диверсифікація є одним із елементів антикризового управління. Для нормального функціонування промислові підприємства змушені диверсифікувати свою діяльність у напрямку створення різних самостійних структур, які займаються збутом продукції, наданням послуг непромислового характеру, а частіше — діяльністю, взагалі не пов'язаною з основним виробництвом, а саме: здаванням незавантажених площ в оренду за рахунок лізингових послуг; відкриттям фірм, магазинів оптової торгівлі; випуском менш технологічної продукції; наданням фірмового обслуговування; навіть відкриттям таких під-

приємств на незайнятих промислових ділянках, які не пов'язані з основною діяльністю і не потребують значних капіталовкладень. Наприклад, на Дніпровському гірничозбагачувальному комбінаті відкрився меблева фабрика; Київський завод "Буревісник", який забезпечував радіоелектронним обладнанням Воєнно-Морський флот СРСР, сьогодні виробляє меблеву і столярну фурнітуру, медичну апаратуру й обладнання тощо; український сталеливарний гігант ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча" придбав у Донецькій області десятки тисяч сільськогосподарських угідь, де працюють тваринницькі комплекси та вирощуються зернові культури й овочі.

І чим більше напрямків діяльності у виробничій системі, тим вищий рівень диверсифікації економічної діяльності. Створення дочірніх підприємств, філіалів з великим рівнем рентабельності, зі швидкою обіговістю оборотних засобів дозволяє їм в деякій мірі забезпечити підтримку основного виробництва.

До тих пір, поки підприємство отримує прибуток, використовуючи можливості основного виробництва, немає ніякої необхідності проводити диверсифікацію. Але як тільки потенціал для зростання починає скорочуватися, галузь або знаходиться у стані стагнації, або не є привабливою і не має внутрішніх та зовнішніх ресурсів для розвитку, відбуваються зміни потреб споживачів, стратегічно вірною буде диверсифікація в інші сфери діяльності.

Слід зауважити, що в умовах ринку диверсифікація пов'язана як з неминучими витратами, так і з можливістю виходу високорентабельних видів діяльності на самостійний баланс та відмови від співробітництва з головним підприємством. Тобто диверсифікація економічної діяльності як елемент антикризового управління повинна мати чітку правову основу та жорсткий внутрішній контроль за перерозподілом прибутку на користь основного виробництва. Інакше високотехнологічне виробництво в Україні при сучасній амортизаційній політиці і без достатньої державної політики припине існувати як економічне явище.

Література: 1. Национальные стандарты бухгалтерского учёта: нормативная база. — Харьков: Фактор, 2000. — 136 с. 2. Орлов П.А., Орлов С.П. Визначення зношування основних засобів бюджетних установ. //Фінанси України. — 2002. — №2. — С. 41 — 48. 3. Безуглий А.А. Вплив амортизаційної політики на прибуток і доходи бюджету. //Фінанси України. — 1999. — №4. — С. 44 — 55. 4. Лукин В.А., Маляревский Ю.Д., Поникаров В.Д., Рудинская С.В. Основы бухгалтерского и налогового учёта: учебное пособие. — Харьков: Курсор, 2000. — 156 с.